

Ірина Г. Бабець

ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті оцінено стан та динаміку зовнішньоекономічної безпеки України. Визначено найбільш істотні загрози зовнішньоекономічній безпеці України. Виділено головні чинники зовнішньоекономічної безпеки держави та оцінено їх вплив на економічне зростання. Окреслено напрями ефективного використання внутрішніх резервів зміцнення безпеки в умовах активізації євроінтеграційних процесів в Україні.

Ключові слова: зовнішньоекономічна безпека; загрози безпеці; європейська інтеграція.

Форм. 1. Табл. 1. Рис. 1. Літ. 14.

Ирина Г. Бабец

ВНУТРЕННИЕ ФАКТОРЫ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье оценены состояние и динамика внешнеэкономической безопасности Украины. Определены наиболее существенные угрозы внешнеэкономической безопасности Украины. Выделены главные факторы внешнеэкономической безопасности государства и оценено их влияние на экономический рост. Определены направления эффективного использования внутренних резервов обеспечения безопасности в условиях активизации евроинтеграционного процесса Украины.

Ключевые слова: внешнеэкономическая безопасность; угрозы безопасности; европейская интеграция.

Irina G. Babets¹

INTERNAL FACTORS OF FOREIGN ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE UNDER EUROPEAN INTEGRATION

The paper provides an evaluation of the status and the dynamics of Ukrainian foreign economic security. The most significant threats to Ukrainian foreign economic security are determined. The key factors of foreign economic security are identified and their impact on economic growth of Ukraine is described. Directions in effective use of internal resources strengthening the security in the context of European integration of Ukraine are outlined.

Keywords: foreign economic security; security threats; European integration.

Постановка проблеми. Участь України в міжнародному поділі праці та вплив зовнішніх чинників на конкурентоспроможність національної економіки актуалізують проблему забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, гарантування якої є основою протидії глобальним загрозам. Безпека процесу інтеграції української економіки в систему світових господарських зв'язків залежить від здатності держави вирішувати суперечності, зумовлені необхідністю дотримання вимог міжнародних інституцій та забезпечення при цьому захисту національних економічних інтересів, внутрішнього ринку й вітчизняного виробника.

У свою чергу, такі внутрішні чинники економічного розвитку, як технологічний рівень промислових підприємств, наукомісткість промислової продукції, обсяги інвестування в основний капітал, відповідність вітчизняних товарів міжнародним стандартам, істотною мірою визначають стан зовнішньоеконо-

¹ Lviv Institute of Management, Ukraine.

мічної безпеки держави. Особливо актуальними дослідження впливу внутрішніх чинників зовнішньоекономічної безпеки держави стають на сучасному етапі європейської інтеграції України з огляду на необхідність максимально використати переваги пільгових умов доступу до ринків країн ЄС та компенсувати втрати від часткового закриття російського ринку для виробників українських товарів.

Аналіз досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що проблема забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України досліджується науковцями за такими основними напрямками: формування адекватної системи індикаторів та удосконалення методики оцінки зовнішньоекономічної безпеки держави [3; 13; 14]; аналіз динаміки ключових показників зовнішньої торгівлі та обґрунтування основних напрямів усунення й попередження загроз зовнішньоекономічній безпеці [8; 9]; взаємозв'язок та взаємовплив показників фінансової (бюджетної, боргової) та зовнішньоекономічної безпеки, окреслення стратегічних сценаріїв підвищення рівня зовнішньоторговельної безпеки України [2]; вивчення міжнародного руху капіталу та міжнародної трудової міграції, зокрема, ефективного використання іноземних інвестицій та гарантування можливості працевлаштування працездатного населення за бажаного рівня заробітної плати та гідних умов праці як чинників зовнішньоекономічної безпеки держави [5, 183–208].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на ґрунтовні дослідження економічної сутності індикаторів зовнішньоекономічної безпеки держави, аналіз їх динаміки і ступеня відповідності критеріям безпеки, на нашу думку, в наукових публікаціях недостатньо уваги приділено інтегральній оцінці зовнішньоекономічної безпеки України та визначенню впливу внутрішніх факторів на її рівень на сучасному етапі європейської інтеграції.

Метою дослідження є визначення впливу внутрішніх чинників на рівень зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Основні результати досліджень. Базовим визначенням зовнішньоекономічної безпеки, яке використовується в науковій літературі, є розуміння цього поняття відповідно до Методичних рекомендацій як «стану відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки на основі активної участі у світовому поділі праці» [1]. Основна увага в цьому визначенні відводиться здатності держави протистояти зовнішнім чинникам та забезпеченню ефективної участі в міжнародному поділі праці як основи досягнення національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері.

Разом з тим, можливість мінімізувати вплив зовнішніх загроз на ступінь реалізації національних інтересів визначається внутрішніми чинниками міжнародної конкурентоспроможності, а відтак, і зовнішньоекономічної безпеки держави. З цієї точки зору актуальним є визначення зовнішньоекономічної безпеки держави, які враховують здатність «генерувати конкурентоспроможну продукцію, забезпечуючи при цьому збалансованість зовнішньої торгівлі та стійкість фінансової системи країни в глобальній системі» [8] та можливість адаптуватися й реалізовувати свої економічні інтереси на внутрішньому й зов-

нішньому ринках шляхом створення конкурентних переваг, що забезпечують безперервне економічне зростання [4].

Відповідно, рівень зовнішньоекономічної безпеки України визначається конкурентоспроможністю вітчизняної промислової продукції як на зовнішніх, так і на внутрішньому ринках. При цьому міжнародна конкурентоспроможність експортоорієнтованих галузей промисловості обумовлює надходження валюти в економіку, що є передумовою придбання критичного імпорту та стабільності національної грошової одиниці. З іншого боку, конкурентоспроможність продукції на внутрішньому ринку, розширення її асортименту та підвищення якості в межах стратегії імпортозаміщення забезпечує зниження імпортової залежності економіки країни.

Серед множини внутрішніх чинників зовнішньоекономічної безпеки на сучасному етапі євроінтеграції варто виділити такі, як структура промислового комплексу і конкурентоспроможність високотехнологічної продукції, обсяг інвестицій в основний капітал та фінансування процесу модернізації промислових підприємств. Необхідність врахування зазначених факторів обумовлює доцільність доповнення системи індикаторів зовнішньоекономічної безпеки держави, запропонованих у [1], такими індикаторами: частка високотехнологічної продукції в загальних обсягах експорту/імпорту товарів; коефіцієнт технологічної залежності (відношення обсягу високотехнологічного імпорту до високотехнологічного експорту); частка експортованої продукції в загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції. Сформувавши систему індикаторів, розрахуємо їх фактичні значення за статистичними даними про зовнішню торгівлю України, а також визначимо нормалізовані значення.

Нормалізовані значення для показників, які є стимуляторами зовнішньоекономічної безпеки держави, розраховуємо як відношення фактичного значення показника в певний момент часу (рік t) до максимального значення цього показника за досліджуваний період. Нормування показників-дестимуляторів зовнішньоекономічної безпеки держави відбувається за допомогою співвідношення мінімального значення індикатора за досліджуваний період та його фактичного значення в рік t .

Інтегральний показник зовнішньоекономічної безпеки держави має вигляд лінійної згортки і розраховується, згідно з [1], як сума добутоків нормалізованих значень статистичних показників на їх вагові коефіцієнти, розраховані з використанням моделі головних компонент програми «Статистика».

Результати розрахунку інтегрального показника (табл. 1) дозволяють зробити висновок про підвищення рівня зовнішньоекономічної безпеки. Так, починаючи з 2012 р. відбулося зростання інтегрального показника з 0,797 до 0,841 у 2013 р. і до 0,857 у 2014 р. Враховуючи тенденції зміни статистичних значень індикаторів, можна припустити, що зміцнення зовнішньоекономічної безпеки в 2013–2014 рр. відбулося за рахунок зниження частки провідної країни-партнера (Росії) в загальному обсязі зовнішньої торгівлі (з 29,4% у 2012 р. до 20,7% у 2014 р.), зростання коефіцієнту покриття імпорту експортом (з 0,81 до 0,99), зниження коефіцієнта технологічної залежності (з 2,24 до 2,04) та зростання частки експортованої інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції (з 36,9% до 44,8%). Проте, такі висновки

є недостатньо обґрунтованими з огляду на те, що вплив цих показників на рівень зовнішньоекономічної безпеки кількісно невизначений. Відтак, складно встановити показники, погіршення яких є найбільш загрозливим або, навпаки, зростання яких позитивно вплинуло на стан зовнішньоекономічної безпеки України.

Таблиця 1. Показники зовнішньоекономічної безпеки України в 2006–2014 рр.*

	Частка провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	Частка високотехнологічної продукції в експорті товарів, %	Частка високотехнологічної продукції в імпорті товарів, %	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Коефіцієнт експортної залежності	Коефіцієнт імпоротної залежності	Коефіцієнт технологічної залежності	Частка експортованої інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції, %	Інтегральний показник зовнішньоекономічної безпеки України
Нормалізовані значення									
2006	0,770	0,625	0,822	0,859	0,969	0,961	0,667	0,802	0,817
2007	0,772	0,792	0,871	0,818	1,000	0,945	0,829	0,707	0,845
2008	0,896	0,708	1,000	0,788	0,939	0,888	0,837	1,000	0,889
2009	0,812	1,000	0,779	0,879	0,983	1,000	1,000	0,814	0,912
2010	0,812	1,000	0,779	0,879	0,980	1,000	1,000	0,814	0,912
2011	0,639	0,819	0,752	0,838	0,810	0,783	0,744	0,578	0,738
2012	0,704	0,944	0,710	0,818	0,872	0,827	0,804	0,715	0,797
2013	0,758	0,875	0,693	0,828	0,977	0,936	0,735	0,868	0,841
2014	1,000	0,889	0,688	1,000	0,710	0,822	0,882	0,872	0,857
Вагові коефіцієнти	0,1369	0,1016	0,0975	0,0911	0,1319	0,1628	0,1331	0,1451	-
Коефіцієнти чутливості	0,010	0,256	0,072	0,258	0,041	0,006	0,013	0,299	-

* розраховано за [7].

З метою визначення впливу загроз, що виникають внаслідок погіршення якісних і кількісних характеристик зовнішньої торгівлі, проведено оцінювання впливу зміни індикаторів на інтегральний показник зовнішньоекономічної безпеки України з використанням коефіцієнту чутливості (еластичності), який розраховується як відносна зміна інтегрального показника у відсотках, що відповідає відносній зміні фактору (індикатора) на 1% за інших рівних умов. Як видно з табл. 1, інтегральний індекс зовнішньоекономічної безпеки України є найбільш чутливим до зміни частки експортованої інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції ($K_v = 0,299$). Відповідно, збільшення цього показника на 1% сприяє зростанню інтегрального показника на 0,299% за інших рівних умов.

Інтегральний індекс зовнішньоекономічної безпеки України достатньо чутливий до зміни частки високотехнологічної продукції в експорті товарів ($K_q = 0,256$). А тому, хоч і неістотне збільшення статистичного значення цього індикатора в 2014 р. (на 0,1 процентних пункти) обумовило зростання інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки на 0,0027 за інших рівних умов.

Враховуючи також істотну чутливість інтегрального показника до зміни коефіцієнта покриття імпорту експортом ($K_q = 0,258$), можемо стверджувати, що вагомим внутрішнім чинником зовнішньоекономічної безпеки України є нарощення обсягів виробництва експортоорієнтованої продукції, особливо високотехнологічної, а також інноваційної продукції, конкурентоспроможної на зовнішніх ринках. З цієї точки зору, основою зростання високотехнологічного експорту є збільшення асортименту та обсягів виробленої високотехнологічної продукції. Як видно з рис. 1, динаміка інтегрального індексу зовнішньоекономічної безпеки України в 2006–2014 рр. з певним лагом відображає динаміку частки високотехнологічної продукції в загальних обсягах реалізованої промислової продукції.

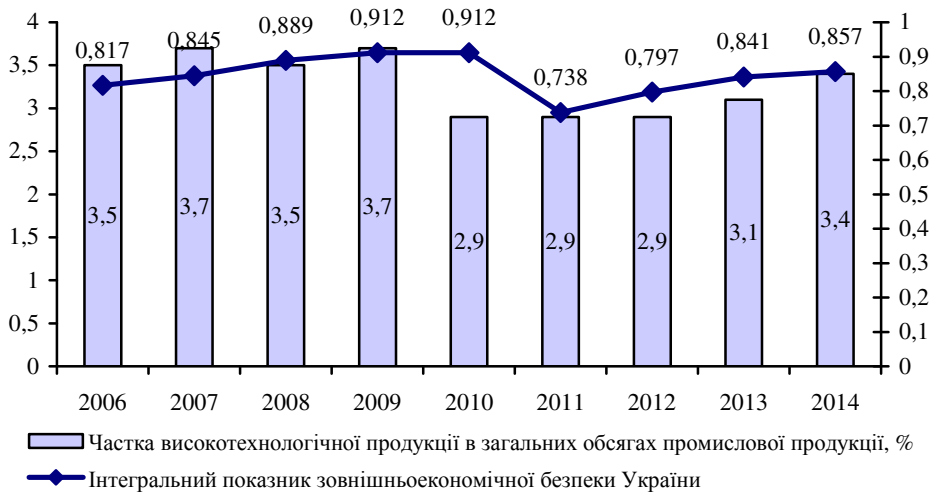

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки України в 2006–2014 рр., розраховано за [7; 10]

Нарощення обсягів випуску високотехнологічної продукції та забезпечення її конкурентоспроможності на міжнародних ринках неможливе без модернізації промислових підприємств на основі впровадження новітніх технологій, що потребує значних фінансових коштів. Відповідно, обсяги інвестицій в основний капітал також вважаємо вагомим внутрішнім чинником зовнішньоекономічної безпеки держави, який сприяє технологічному оновленню і наближенню якісного рівня вітчизняних товарів до міжнародних стандартів. Це важливо з точки зору забезпечення максимального використання переваг, наданих Європейським Союзом українським виробникам щодо постачання низки товарів на ринки європейських країн.

Так, положеннями про Поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі, що містяться в Угоді про асоціацію, передбачено відчутний і прогресуючий (упродовж 10-річного перехідного періоду) процес ліквідації бар'єрів у взаємному русі товарів і послуг. Після підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС наша країна отримала автономні торговельні преференції, застосування яких розпочалось з 23 квітня 2014 року. При цьому, Європейський Союз запровадив до 1 січня 2016 р. режим автономних торговельних преференцій для українських експортерів – одностороннє (з боку ЄС) скасування ввізних мит, яке стосується 94,7% усього обсягу промислових товарів і 83,4% – сільськогосподарських товарів та харчової продукції, що імпортуються до ЄС з України [12].

Таке рішення надає українським товаровиробникам додатковий час для адаптації до умов посиленої конкуренції в рамках зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Згідно з Угодою про асоціацію, Міністерством економічного розвитку та торгівлі України передбачено заміну національних технічних стандартів європейськими та міжнародними на території нашої країни з 1 січня 2016 р. Адаптація європейських технічних стандартів має полегшити вихід українських виробників на європейський ринок.

Необхідність реформування системи технічного регулювання обумовлена структурними проблемами у зовнішній торгівлі України. Попри істотне зменшення від'ємного торговельного сальдо (з -15,8 млрд дол. США у 2012 р. до -0,468 млрд дол. США у 2014 р. [7]), яке відбулося внаслідок вищих темпів скорочення обсягів імпорту порівняно з темпами скорочення обсягів експорту, якісні показники зовнішньої торгівлі в 2014 р. залишаються на рівні попереднього року. Так, у 2013 р. частка високотехнологічної продукції в експорті товарів зменшилася до 6,3% порівняно з 2010 р. (7,2%), а у 2014 р. відбулося неістотне зростання цього показника (до 6,4%). При цьому коефіцієнт технологічної залежності й надалі не відповідає критеріям безпеки та удвічі перевищує порогове значення, хоча й знизився з 2,45 у 2013 р. до 2,04 у 2014 році.

У торгівлі України з країнами Європейського Союзу спостерігаються позитивні зміни. За даними Державної служби статистики України, в 2014 р. відбулося збільшення експорту товарів з України до країн ЄС на 2,6% порівняно з попереднім роком, сальдо зовнішньої торгівлі хоча й залишається від'ємним (-4 млрд дол. США) [6], але зменшилося в 2,5 рази порівняно з 2013 р. (-10,3 млрд дол. США [11]).

Звернемо увагу на істотні диспропорції в структурі експорту та імпорту, які спостерігалися в торгівлі України з країнами ЄС. Зокрема, вагому частку товарної структури українського експорту до країн ЄС у 2013 р. склали чорні метали та вироби з них 26,2% (у 2012 р. – 22,7%), а основу товарного імпорту з країн ЄС – механічні машини, 12,6% (у 2012 р. – 13,9%). Частка високотехнологічної продукції в експорті товарів з України до ЄС у 2013 р. становила 9% (електричні машини), а в імпорті з країн ЄС – 15,5% (фармацевтична продукція, електричні машини). Це свідчить про технологічну залежність української економіки від європейських виробників.

З точки зору послаблення цієї залежності позитивними вважаємо зміни, що відбулися у зовнішній торгівлі товарами в 2014 р. Зокрема, на 10,6% зріс

обсяг поставок з України до країн ЄС електричних машин, механічних машин – на 5,5%. Одночасно скоротилися обсяги імпорту засобів наземного транспорту, крім залізничного, на 56,5%, механічних машин – на 32%, різноманітної хімічної продукції – на 28,9%, фармацевтичної продукції – на 21,1%, електричних машин – на 20,6% [6]. Можна очікувати, що такі тенденції, за умови забезпечення ефективної структури інвестування промисловості та державної підтримки високотехнологічних галузей, сприятимуть не лише заміщенню імпортованих товарів вітчизняними, а й розширенню зовнішніх ринків збуту української продукції.

При цьому зауважимо, що на розвиток торгівлі України з ЄС негативно вплине запровадження додаткового імпортного мита на 100 товарних груп за ставкою 5–10% відповідно до урядового законопроекту, прийнятого Верховною Радою України в грудні 2014 року. Додаткове оподаткування імпортованих товарів суперечить положенням Генеральної угоди з тарифів і торгівлі СОТ, порушує низку міжнародних договорів України. Такі зміни у тарифному регулюванні не погоджені з ЄС, тому це загрожує скасуванням безмитного режиму, наданого в односторонньому порядку ЄС для українських товарів.

Таким чином, рівень зовнішньої безпеки України також значною мірою залежить від інституційного забезпечення зовнішньої торгівлі. Баланс переваг та ризиків інтеграції України в ЄС визначається рішеннями, ухваленими в економічній політиці та правовій системі, а також здатністю суб'єктів господарювання швидко та з мінімальними витратами адаптуватися до інституційних змін. З огляду на політичну та економічну нестабільність в Україні розвиток інституційного середовища є динамічним і непрогнозованим, що ускладнює чітке визначення впливу євроінтеграційного процесу на стан зовнішньоекономічної безпеки держави.

У свою чергу, рівень високотехнологічності зовнішньої торгівлі, поряд з такими внутрішніми чинниками зовнішньоекономічної безпеки, як обсяги інвестицій в основний капітал та високотехнологічність промислової продукції, безпосередньо впливають на ВВП України – базовий макроекономічний показник, який визначає рівень кожної складової економічної безпеки, а відтак – і національної безпеки.

Результати регресійного аналізу за основними показниками зовнішньої торгівлі та показниками, які ми розглядаємо як внутрішні чинники зовнішньоекономічної безпеки держави, дозволили виявити позитивний вплив на ВВП України частки високотехнологічної продукції в експорті товарів, частки високотехнологічної продукції в імпорті товарів, обсягів інвестицій в основний капітал (рівняння 1). Обернено пропорційний зв'язок частки високотехнологічної продукції в загальних обсягах промислової продукції та ВВП в середньостроковому періоді пояснюється тим, що інновації, які є основою такої продукції, потребують значних обсягів фінансування, а позитивний фінансовий ефект спостерігається у довгостроковій перспективі.

$$Y = 2,016 + 0,438x_1 + 0,923x_2 + 0,721x_3 - 0,878x_4, \\ R = 0,98; R^2 = 0,97; DW - \text{критерій} = 1,7; F - \text{критерій}(4,10) = 153,6, \quad (1)$$

де Y – ВВП України (грн на 1 особу); x_1 – частка високотехнологічної продукції в експорті товарів (%); x_2 – частка високотехнологічної продукції в імпорті товарів (%); x_3 – інвестиції в основний капітал (грн на 1 особу); x_4 – частка високотехнологічної продукції в загальних обсягах промислової продукції (%).

Таким чином, необхідно максимально використати переваги, які надаються Україні в межах Угоди про асоціацію з ЄС, для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних наукомістких товарів, забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам і, на цій основі, покращення структури зовнішньої торгівлі.

Висновки. Залежність стану зовнішньоекономічної безпеки держави від її здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища та використовувати конкурентні переваги міжнародного співробітництва обумовлює актуальність ефективного використання таких внутрішніх чинників безпеки, як технологічний рівень промислового виробництва, конкурентоспроможність високотехнологічної продукції, достатність інвестицій для модернізації підприємств як основи забезпечення відповідності українських товарів міжнародним стандартам. Вплив цих внутрішніх чинників на стан зовнішньоекономічної безпеки України виявляється через зміну таких індикаторів, як частка експортованої інноваційної продукції у загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції та частка високотехнологічної продукції в експорті товарів. Збільшення зазначених показників на 1% забезпечує зростання інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки України відповідно на 0,299% та 0,256% за інших рівних умов.

Активізації внутрішніх факторів зовнішньоекономічної безпеки України сприятиме реалізація положень Угоди про асоціацію з ЄС в частині лібералізації зовнішньої торгівлі, що надає нашій країні автономні торговельні преференції до 2016 року. Одного року недостатньо для повного переходу вітчизняних виробників високотехнологічної продукції на стандарти ЄС, проте цей час повинен бути ефективно використаний тими галузями промисловості, які вже працюють з європейськими партнерами, для нарощування обсягів експорту товарів. У контексті адаптації України до європейської системи технічного регулювання істотного значення набувають узгодженість і збалансованість інституційних змін щодо регулювання зовнішньої торгівлі, галузевого розвитку та інноваційної діяльності.

1. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 2.03.2007 №60 // www.expert-ua.info.

2. *Аранчій В.І., Перетяцько І.В.* Зовнішньоекономічна безпека України в контексті міжнародної інтеграції // Вісник Полтавської державної аграрної академії.– 2012.– №2. – С. 150–161.

3. *Гавловська Н.І., Амонс Н.С.* Проблеми зовнішньоекономічної безпеки України // Вісник Хмельницького національного університету.– 2014.– №3, Т. 2. – С. 217–219.

4. *Григорова-Беренда Л.І.* Зовнішньоекономічна безпека: сутність та загрози // Проблеми економіки.– 2010.– №2. – С. 39–46.

5. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: Монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2009. – 312 с.

6. Зовнішня торгівля України товарами за 2014 рік: Експрес-випуск Державної служби статистики України від 16.02.2015 №66/0/08.2вн-15 // www.ukrstat.gov.ua.
7. Зовнішньоекономічна діяльність України // Державної служби статистики України // www.ukrstat.gov.ua.
8. *Коковський Л.О.* Сучасні проблеми зовнішньоекономічної безпеки України та напрями їх подолання // Ефективна економіка.— 2011.— №10 // www.economy.nauka.com.ua.
9. *Новікова Л.Ф., Новікова К.І.* Зовнішньоекономічна безпека в Україні в умовах глобалізаційних економічних процесів // irbis-nbuv.gov.ua.
10. Обсяги реалізованої промислової продукції в Україні // Державної служби статистики України // www.ukrstat.gov.ua.
11. Стан зовнішньоекономічних відносин з країнами Європейського Союзу за 2013 рік: Експрес-випуск Державної служби статистики України від 18.03.2014 №109/0/08.2вн-14 // www.ukrstat.gov.ua.
12. Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС // www.kmu.gov.ua.
13. *Хаустова В.Є., Григорова-Беренда Л.І.* Теорія і практика оцінки зовнішньоекономічної безпеки держави // Проблеми економіки.— 2011.— №3. — С. 28–34.
14. *Яремко Л.А.* Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України: теоретико-методологічний підхід: Монографія. — Львів: Львівська комерційна академія, 2007. — 524 с.

Стаття надійшла до редакції 6.03.2015.